

С. М. Вдович

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ»

Анотація. У статті здійснено комплексний теоретико-педагогічний аналіз сутності поняття «естетичне виховання» в контексті сучасних потреб освіти та ціннісно-духовного розвитку особистості. Актуальність дослідження зумовлена суспільними викликами сьогодення, що загострюють потребу у формуванні духовності, моральності, чуттєвості та здатності до сприймання й творення краси. На основі узагальнення історико-філософських традицій, педагогічної спадщини українських мислителів (К. Ушинського, В. Сухомлинського, І. Зязюна) та сучасних наукових підходів проаналізовано різні трактування естетичного виховання як багатовимірного й інтегративного процесу. Розкрито значення естетичного виховання в гармонійному розвитку особистості, наголошено на його зв'язку з моральним, громадянським, інтелектуальним і творчим становленням людини. Засвідчено, що естетичне виховання охоплює чуттєву, когнітивну, оцінювальну-ціннісну, творчо-діяльну, мотиваційну, перцептивну, поведінкову та практико-орієнтовану складові, які формують здатність сприймати, переживати, оцінювати та створювати прекрасне в мистецтві, природі, культурі й повсякденному житті. Особливу увагу приділено ролі мистецтва як провідного засобу розвитку естетичних почуттів, смаку, уяви і творчого мислення. У статті висвітлено сучасні українські та зарубіжні дослідження проблеми, зокрема філософсько-естетичні, культурологічні, педагогічні, мистецтвознавчі й екологічні підходи. Наголошено на важливості естетичної культури, чуттєвості та культуротворчого потенціалу естетичного виховання в умовах глобалізаційних, технологічних та соціокультурних трансформацій. На основі проведеного аналізу запропоновано узагальнене авторське визначення естетичного виховання як цілеспрямованого системного процесу формування естетичної свідомості, смаку, цінностей і творчих здібностей, спрямованого на духовно-моральний, емоційно-чуттєвий і культурний розвиток особистості та її здатність до гармонійної взаємодії зі світом. Результати дослідження можуть бути використані в подальших теоретичних розвідках, удосконаленні змісту естетичного й художнього виховання, освітній практиці закладів загальної середньої та вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: естетичне виховання, естетичні почуття, естетична культура, творчість, чуттєвість, мистецтво.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. У складних умовах сьогодення, коли суспільство стикається із жорстокістю, аморальністю, байдужістю, постійними стресами і тривогами, спричиненими війною, особливо актуальним є ціннісно-духовне становлення особистості, зокрема її естетичне виховання, що сприяє гармонійному розвитку, реалізації вроджених здібностей, творчому

самовираженню і самореалізації та сприйняттю краси в будь-яких її проявах (як у художній діяльності, так і в повсякденній роботі, навчанні та побуті).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема естетичного виховання віддавна хвилювала філософів. Уже в античності розглядалися такі поняття, як «гармонія», «пропорційність», «симетрія», «ритмічність», «міра», «баланс», «порядок», «краса», «прекрасне — потворне», «піднесене — нице», «комічне — трагічне» «калокагатія», «мімесис» та ін. (Анаксимандр,

Арістотель, Демокрит, Лонгін, Геракліт, Піфагор, Платон та ін.). Естетичному вихованню значну увагу приділяли видатні українські педагоги К. Ушинський, В. Сухомлинський, О. Духнович, С. Русова. Дослідження естетичного виховання в Україні на початку XXI ст. спрямовані на виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей особистості, формування естетичної свідомості, естетичних смаків та почуттів, особистісний розвиток і вдосконалення людини в контексті гуманізації та міждисциплінарної інтеграції процесу виховання (І. Бех, В. Бітаєв, Н. Дічек, І. Зязюн, Н. Кічук, М. Лещенко, Л. Масол, С. Мельничук, Н. Миропольська, О. Отич, О. Савченко та ін.). У найновіших дослідженнях естетичного виховання українські вчені акцентують увагу на проблемах формування естетичного сприймання засобами комплексу мистецтв (Н. Тодосієнко), розвитку естетичної компетентності у професійній підготовці (В. Аторіна, Ц. Лян), формування художніх орієнтацій у процесі музично-театральної діяльності (Л. Паньків), виховання музично-естетичної культури засобами фестивально-конкурсної діяльності (Я. Ігнат'єва), музично-естетичного виховання засобами народно-інструментального виконавства (О. Сироєжко), а також вивчаються історичний та порівняльний контексти естетичного виховання, а саме: особливості естетичного виховання дітей і молоді засобами образотворчого мистецтва в закладах позашкільної освіти Закарпаття у XX–XXI ст. (М. Софілканіч), підготовка майбутніх учителів початкової школи до музично-естетичного виховання учнів в Україні в другій половині XX — на початку XXI ст. (В. Богданович), музично-естетичне виховання учнів початкової школи Республіки Корея у другій половині XX — на початку XXI ст. (О. Кім), діяльність польських громадських культурних організацій в Україні в 1991–2014 рр. (В. Ількович).

До проблем естетичного виховання звертаються науковці в різних куточках світу. Роль мистецтва, культури й естетики в освіті досліджували Б. Йоріссен, Дж. Енгель, Б. Енгель (Німеччина), Ш. С. Нільсен (Данія), Е. Анттіла (Фінляндія), Лі Л. та Чао П.-Д. (Тайвань), Д. П. Вольф (США), Р. Джейкобс (Австралія). Питання філософії естетики вивчали Е. Шеллекенс (Швеція), Ф. Брюжер (Франція), Т. Зембілас (Кіпр — Австрія), Ф. Цзен (Китай), Б. Болт (Австралія). Вплив мистецтва естетики на соціальну сферу, зокрема на соціальну згуртованість і мир,

свободу й демократію досліджували Е. Бамфорд (Велика Британія) та Ю. Ребенціш (Німеччина), Б. Е. Седеньо-Вега (Панама — Латинська Америка), К. Т. Кіфер-Бойд (США), К. Г. Конгдон (США). Концепцію «повсякденної естетики» та екологічної естетики розвивають К. Мандокі (Мексика — Ізраїль), Ю. Сайто (Японія — США), Л. Е. Ерразуріс (Чилі).

Окреслення невирішених питань, яким присвячена стаття. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених проблемі естетичного виховання, сутність цього поняття потребує подальшого теоретико-педагогічного осмислення. Це зумовлено багатозначністю терміна, різноманітністю підходів до його визначення, а також необхідністю адаптації традиційних педагогічних концепцій до потреб сучасної освіти.

Мета статті — здійснити теоретичний аналіз сутності поняття «естетичне виховання» з позицій сучасної педагогічної науки, зокрема проаналізувати основні підходи до трактування поняття «естетичне виховання», виявити його ключові ознаки та структурні компоненти, сформулювати власне педагогічне визначення поняття на основі проведеного аналізу. Методологічною основою дослідження є принципи системного, культурологічного й особистісно орієнтованого підходів, а також методи аналізу, синтезу, порівняння й узагальнення наукових джерел.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, уже з часів античності естетичне виховання було невід'ємною складовою формування гармонійно розвинутої особистості, що забезпечувалося спостереженням за красою навколишнього світу та її впливом на почуття, розвитком мистецтв і фізичним удосконаленням особистості. В епоху Середньовіччя, коли домінували релігійні догмати та символізм, ідеалом краси був духовний світ особистості та її прагнення наблизитися до божественного ідеалу. Повернення до людини як до найбільшої цінності відбулося в період Відродження. Зародження гуманізму й антропоцентризму суттєво змінило ідеал краси. Ним стала гармонійно розвинута, цілісна людина, в якій поєднувалися фізична досконалість і здоров'я, інтелект і духовність. Основою естетичного виховання була віра в безмежні можливості людини, її творчий потенціал і активну життєву позицію. Новий час характеризується появою поняття «естетика» (від грец.

aisthethikos — чуттєвий, здатний відчувати або той, що має відношення до чуттєвого сприйняття), яке вперше запропонував німецький філософ А. Г. Баумгартен 1735 р. у праці «Філософські роздуми про деякі питання, що стосуються поеми» («Meditationes philosophicae de nonnullis ad poema pertinentibus»), а потім детальніше обґрунтував у трактаті «Естетика» («Ästhetik») [1] як науку про чуттєве пізнання, яка досліджує прекрасне, що відображається у мистецтві.

Вагоме місце естетичне виховання посідає в педагогічній спадщині К. Ушинського. Погляди вченого на естетичне виховання представлені у працях «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології», «Теоретичні проблеми виховання і освіти», а також у численних педагогічних статтях. Педагог вважав його важливою складовою гармонійного розвитку особистості, тісно пов'язаною з моральним, розумовим, фізичним і трудовим вихованням. Сутність естетичного виховання, на думку К. Ушинського, полягає у формуванні естетичних почуттів, емоцій, уявлень і смаку, які впливають на моральність, поведінку і духовність людини. Учений виходив з антропологічного принципу, за яким виховання має спиратися на природу людини та її емоційну сферу: «Людина більше людина в тому, як вона почуває, ніж у тому, як вона думає. Почування ..., а не думки, становлять осереддя психічного життя, і саме в їх утворенні має бачити вихователь свою головну мету» [2, с. 318]. Естетичне виховання, за К. Ушинським, починається в сім'ї через народну творчість, красу природи, ігри, пісні, а продовжується в школі, де кожен предмет може розкривати красу і гармонію світу. Особливе місце педагог відводив мистецтву (літературі, музиці, живопису) та праці, які очищують і підносять почуття людини. Естетичне виховання, на його думку, — це шлях до духовного і морального вдосконалення, до виховання в людині любові до прекрасного, добра та праці.

Значну увагу естетичному вихованню як невід'ємній складовій формування духовно багатої, морально зрілої особистості приділяв видатний український педагог В. Сухомлинський, основні підходи до якого відображені у його працях «Листи до сина», «Народження громадянина», «Серце віддаю дітям», «Як виховати справжню людину» та ін. Сутність естетичного

виховання, на думку В. Сухомлинського, полягає в розвитку здатності відчувати і творити красу, у вихованні добрих почуттів, людяності, чуйності та благородства. Краса, як вважав педагог, є головним засобом самовиховання душі, вона виявляється у природі, мистецтві, праці, рідному слові, взаєминах між людьми. В. Сухомлинський наголошував, що естетичне виховання починається з дитинства, зі «школи добрих почуттів» [3, с. 60], коли дитина вчиться співпереживати, помічати і берегти прекрасне. Він вважав, що краса природи, мистецтва і слова формує витонченість природи, здатність до співчуття, моральну чистоту. Особливе значення педагог надавав вихованню через мистецтво (музику, живопис, поезію) і творчу працю, яка розвиває розум і душу дитини. Отже, естетичне виховання за В. Сухомлинським — це гуманістичний процес становлення Людини через красу, що поєднує її моральне, інтелектуальне і духовне вдосконалення.

Ідеї естетичного виховання пронизують увесь науково-педагогічний доробок видатного ученого в галузі професійної педагогіки та філософії освіти другої половини ХХ — початку ХХІ ст. І. Зязюна, який розумів естетичне виховання як духовно-творчий процес формування гармонійної, морально зрілої та вільної особистості. На його думку, естетика в єдності з етикою є джерелом людської духовності, адже саме через красу і добро людина пізнає сенс буття. Учений наголошував, що «гармонія Істини, Добра й Краси є не лише очікуваним результатом, а й передумовою ефективного естетичного виховання» [4, с. 11–12]. І. Зязюн вважав естетичне виховання неперервним процесом самовдосконалення, розвитку емоцій, почуттів, інтелекту, творчості та професійної майстерності. Центральним елементом цього процесу він визначав естетичний досвід як здатність людини емоційно та свідомо оцінювати красу світу і власних дій. Учений наголошував на єдності естетичного, морального і громадянського виховання, ролі естетизації освітнього середовища та краси педагогічної дії як прояву педагогічної етики. Для І. Зязюна естетичне виховання — це виховання духовності через красу, свободу і творчість.

Нині естетичне виховання є невід'ємною частиною педагогічного процесу, воно спрямоване на розвиток особистості, має свої специфічні завдання, як-от формування почуття

прекрасного, уміння відрізнати прекрасне від потворного, розвиток творчих здібностей та естетичного смаку, й охоплює різні сфери діяльності людини: мистецтво, природу, працю, суспільне життя.

В. Бітаєв, досліджуючи філософський і антропологічний аспекти естетичного виховання, визначає його як процес «формування людської чуттєвості та цілісності людської особистості», «виховання універсального світоставлення людини, що поєднує в собі і художнє, і моральне, являючи, таким чином, єдність істини, блага і краси людського буття» [5, с. 177]. Учений зазначає: «Естетичне виховання, яке ґрунтується на основі мистецтва, формує універсальну людину, передаючи індивіду досвід переживання, а через нього — сукупний досвід людського буття. Таким чином іде процес творення людини, розвивається її здатність до мислення, формується чуттєва культура. Естетичне виховання, разом з тим, виводить особу у вимір морального, а відтак робить її вільною і відповідальною. Так відбувається процес формування самосвідомості людини, її здатності до самовизначення й віднайдення сенсу власного буття, вимірів самоздійснення» [5, с. 347]. В. Бітаєв наголошує на здатності естетичного виховання творити, олюднювати і соціалізувати людину, вважає його суттю гуманізації людини.

У контексті філософії досліджує естетичне виховання і Т. Андрущенко. Учена розглядає його в різних аспектах. «Естетичне виховання, по-перше, це процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності; здатність до творчого самовиявлення, притаманна людині. Однак ця здатність вимагає свідомого, цілеспрямованого, планомірного і систематичного розвитку та саморозвитку. Основним структурним елементом системи естетичного виховання є особистість, оскільки мета, завдання, специфічні методи естетичного виховання орієнтовані на естетичний і загальний розвиток особистості, збагачення її у педагогічному процесі з урахуванням індивідуальних і психологічних особливостей організації впливу на учнів різного віку» [6, с. 304–305]. Естетичне виховання передбачає розвиток системи компонентів естетичної свідомості, яка охоплює естетичні почуття, погляди, переживання, оцінки, смаки, потреби й ідеали, а також формування

і розвиток навичок активної діяльності в різних сферах життя людини: мистецтві, освіті, праці, побуті та взаєминах між людьми. Інший аспект естетичного виховання — це «педагогічна діяльність, яка спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси. Метою естетичного виховання є високий рівень естетичної культури особистості, її здатність до естетичного освоєння дійсності» [6, с. 305–306]. Естетичне виховання як педагогічна діяльність може реалізовуватися як у закладах освіти різних рівнів та напрямів, так і в позанавчальній діяльності. «У більш широкому плані сутність естетичного виховання полягає у формуванні в учнів здібностей повноцінного сприйняття та правильного розуміння прекрасного в мистецтві та житті, засвоєнні естетичних понять, виробленні смаків та ідеалів, розвитку творчих задатків і талантів у галузі мистецтва» [6, с. 310–311]. До завдань естетичного виховання учена відносить не лише розвиток навичок художнього сприймання і перетворення діяльності, формування естетичної свідомості, а також удосконалення почуттів людини, її духовне зростання, зміну поведінки [6, с. 313].

Н. Тодосієнко акцентує увагу на ролі мистецтва у формуванні естетичного сприймання і розуміє естетичне виховання як «процес формування цілісного сприймання і правильного розуміння прекрасного в мистецтві та дійсності. Основою, на якій здійснюється естетичне виховання, є певний рівень художньо-естетичної культури особистості, її здатність до естетичного освоєння дійсності. Він виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості: почуттів, поглядів, переживань, оцінок та ідеалів, так і в розвитку умінь і навичок активної перетворювальної діяльності в мистецтві, побуті, людських взаєминах» [7, с. 36]. Метою естетичного виховання, на думку дослідниці, є: формування естетичного сприймання, особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, естетичної оцінки явищ природи, мистецтва, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності; розвиток естетичної свідомості, загальнокультурної та художньої компетентності, здатності до самореалізації, потреби в духовному самовдосконаленні, здатності сприймати й оцінювати навколишній світ і себе в ньому, перетворювати дійсність за законами краси, проявляти себе у творчості та мистецтві; відкриття

власного внутрішнього світу та виявлення пізнавально-творчого потенціалу людини [7, с. 40].

Досліджуючи історію розвитку музично-естетичного виховання дітей і молоді в Україні у другій половині XIX — на початку XX ст., О. Михайличенко визначає його як «діалектичну взаємодію інституцій створення, накопичення та збереження досвіду національного музичного мистецтва з процесами передачі цього досвіду з покоління в покоління у відповідних суспільно-історичному та соціально-економічному контекстах. Водночас це процес передачі та засвоєння особистістю емоційно-художніх образів українського, зарубіжного музичного та суміжних із ним мистецтв, які спроможні спонукати її до творчої діяльності та створення навколо себе життя, побудованого на кращих морально-естетичних вартостях, вироблених людством» [8, с. 13].

Розвиток системи музично-естетичного виховання дітей і молоді в Україні у другій половині XX ст. вивчає Л. Сбітнева. Учена розглядає музично-естетичне виховання як «цілісний комплекс поєднання різноманітних елементів музичного і естетичного виховання, який дає змогу на основі їх тісної взаємодії впливати на процес розвитку духовної культури дітей і молоді в Україні» [9, с. 104–105]. На її думку, «метою і важливим завданням музично-естетичного виховання є розвиток музично-естетичної культури особистості як важливої частини духовної культури; музичної свідомості, художнього смаку дитячої особистості; залучення підростаючого покоління до активної музично-творчої діяльності, спрямованої на збереження та розвиток надбань української культури; здатності до естетичного освоєння дійсності» [9, с. 101].

Як складний інтегративний феномен культуротворення досліджує естетичне виховання Т. Кривошея, розглядаючи його в тісному зв'язку з естетичною культурою, а також із чуттєвістю та чуттєвою культурою. Учена визначає естетичне виховання як «культуротворчий механізм гармонізації людини зі світом, який спрямований, головним чином, на процес вдосконалення людської чуттєвої природи. Естетична культура визначає шляхи і форми такого вдосконалення. Чуттєва культура — це міра відчуження, яка культурно нормується, вдосконалюється та ретранслюється» [10, с. 29]. Отже, згідно з поглядами Т. Кривошеї, естетичне виховання

є фактором культуротворення, здатним удосконалювати тонкий та надзвичайно потужний механізм людської природи і спрямованим на пошук єдності та гармонійної всебічності чуттєвості.

З естетичним вихованням співвідноситься поняття «художньо-естетичний розвиток особистості», яке Т. Житнік трактує як «складний емоційний стан, що виявляється у сходженні особистості від сприймання краси до розуміння краси, зокрема краси вчинку, супроводжується прийняттям основних принципів естетики за умови отримання постійного естетичного досвіду, перевтілення і набуття певних «красивих» якостей особистості завдяки зануренню в художнє мистецтво, характеризується вмотивованістю до отримання інструментарію для вираження зазначеного стану через художню діяльність та бажанням реалізації естетичних потреб через життєтворення (особистісна творчість у процесі життєдіяльності)» [11, с. 31].

Дослідники значну увагу приділяють також проблемам формування естетичної культури (Г. Сотська, В. Папушина, В. Титаренко, В. Томашевський та ін.). Г. Сотська зокрема визначає естетичну культуру як «інтегративне утворення, що поєднує особистісні і професійні естетичні якості та охоплює естетичну свідомість (естетичні почуття, смак, ідеал), професійно-естетичну компетентність, здатність сприймати, переживати, оцінювати різноманітні естетичні явища відповідно до соціально значущих естетичних норм досконалості і краси, уміння проектувати творчу художньо-педагогічну діяльність згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями, гуманістичними світоглядними позиціями» [12, с. 394]. Її структурними компонентами є: аксіологічний як система сформованих естетичних цінностей, афективний як здатність сприймати красу, когнітивний як здатність розуміти прекрасне та праксеологічний як здатність здійснювати естетичну діяльність.

Зарубіжні дослідження естетичного виховання пов'язані із: цифровими трансформаціями, технологіями, глобалізацією та культурним розмаїттям (Дж. Енгель, Б. Йоріссен, Д. Біч — Німеччина); політикою (Ф. Брюжер, Ю. Пекер — Франція; Т. Зембілас, В. Кірхберг — Австрія); змінами в середовищі, соціально згуртованістю, свободою, демократією та миром (Е. Бамфорд — Велика Британія; Ю. Ребентіш — Німеччина; К. Г. Конгдон — США); соціально-культурними

змінами (Б. Е. Седеньо-Вега — Панама / Латинська Америка; К. Т. Кіфер-Бойд — США); повсякденністю й екологією (К. Мандокі — Мексика / Ізраїль; Ю. Сайто — Японія / США) та ін. Так, у працях авторки концепції «повсякденної естетики» («everyday aesthetics») К. Мандокі наголошується на необхідності виховання в особистості емпатії, сенситивності, уваги до деталей, формування здатності бачити і прекрасне, й потворне у повсякденні [13].

Отже, сучасні дослідники по-різному підходять до визначення поняття «естетичне виховання» і розглядають його в найрізноманітніших аспектах: філософському, антропологічному, культурологічному, мистецтвознавчому, педагогічному, екологічному, соціокультурному, релігійно-духовному, етичному, комунікативному, громадсько-політичному, медіатехнологічному та ін. Значна увага приділяється таким елементам естетичного виховання, як естетичне сприймання, естетичні почуття, емоції, переживання, погляди, цінності, потреби, ідеали, оцінки, художній смак, естетична свідомість, естетична культура, естетична діяльність тощо.

Естетичне виховання є складним, багатовимірним процесом. Його основними ознаками є: *чуттєвість*, яка ґрунтується на здатності відчувати красу і переживати естетичні враження; *креативність*, що дає змогу розвивати здібності та фантазію, творчо виявлятися і самореалізовуватися; *гуманістичність*, яка полягає в зорієнтованості на формування духовності, внутрішньої культури, моральних і естетичних почуттів особистості; *культуровідповідність*, що поєднує людину з національними традиціями, культурними цінностями, мистецькою спадщиною; *інтегративність*, яка дає змогу поєднувати мистецтво, різноманітні види і сфери діяльності, а також різні напрями розвитку особистості; *суб'єктивність*, що передбачає визнання унікального естетичного досвіду кожної особистості та підтримку її вільного самовираження; *практична спрямованість*, яка дає змогу виявляти і застосовувати естетичні знання, почуття, смаки, цінності й ідеали в реальному житті та діяльності: спілкуванні, поведінці, навчанні, праці, побуті та ін.

Розглянемо ключові компоненти естетичного виховання, які забезпечують формування в особистості здатності емоційно переживати, оцінювати і творити прекрасне в різних сферах життя та діяльності.

Емоційно-чуттєвий компонент є базовим для сприймання прекрасного і передбачає розвиток естетичних почуттів (естетичної насолоди, піднесення, захоплення, здивування), естетичної сенситивності (чутливості до явищ природи і мистецтва) та емпатії, що дає змогу естетично сприймати й емоційно реагувати на красу та недосконалість в природі, художніх творах, навколишньому середовищі та людських стосунках.

Когнітивно-пізнавальний компонент передбачає формування в особистості знань про естетичні категорії (прекрасне, потворне, піднесене, нице, трагічне, комічне, гармонію, красу, калогатію, мімесис тощо), історію та закономірності розвитку мистецтва, його різновиди та художні стилі, художні образи, символи, культурні традиції різних народів світу. Естетичні знання сприяють усвідомленню і кращому розумінню ролі та значення прекрасного, мистецтва, культурних цінностей та естетичного розвитку особистості.

Оцінювально-ціннісний компонент спрямований на формування естетичного смаку, здатності до естетичної оцінки явищ культури та навколишнього світу, стійких естетичних переконань і цінностей, особистісної позиції щодо прекрасного і потворного, гармонійного і дисгармонійного, він сприяє перетворенню естетичних вражень на ціннісні орієнтири, які визначають моральні якості особистості та її поведінку.

Творчо-діяльнісний компонент охоплює розвиток в особистості здатності до художньої творчості (музичної, образотворчої, літературної, танцювальної, театральної, архітектурної, скульптурної, декоративно-ужиткової, перформативної, концептуальної тощо), формування уміння виражати естетичні переживання в художніх творах та в діяльності, розвиток образного мислення, фантазії, креативності, здобуття естетичного досвіду.

Перцептивний компонент включає в себе формування здатності цілісно сприймати художні твори, вміння аналізувати композицію, форму, зміст, художні засоби, розвиток візуальної, слухової, моторної грамотності відповідно до виду мистецтва і забезпечує розвиток в особистості естетичного бачення світу.

Мотиваційний компонент передбачає формування в особистості інтересу до мистецтва і художньої діяльності, потреби у спілкуванні

з мистецтвом, мотивації до творчості та культурного саморозвитку, завдяки чому забезпечується стійкість естетичних інтересів, а естетичне виховання перетворюється на внутрішню потребу особистості.

Поведінковий компонент виявляється у культурі поведінки та міжособистісних стосунків, дотриманні людиною норм етики спілкування, естетики зовнішнього вигляду.

Практико-орієнтований компонент передбачає формування в особистості здатності творити естетичне в повсякденному житті (йдеться про естетику праці, побуту, спілкування), естетизувати навколишнє середовище і пов'язує естетичні знання та переживання з реальною життєвою практикою.

Розглянуті вище компоненти естетичного виховання утворюють цілісну систему, яка забезпечує розвиток естетичної свідомості, смаку, творчих здібностей і культури поведінки особистості, сприяє формуванню гармонійної, духовно багатой, соціально активної особистості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі проведеного теоретичного аналізу різноманітних підходів до сутності поняття «естетичне виховання» сформулюємо власне авторське визначення. Естетичне виховання — це складний і багатовимірний процес формування в особистості естетичної свідомості, смаку, ціннісних орієнтацій і творчих здібностей, що забезпечує її емоційно-чуттєвий, духовно-моральний і культурний розвиток. Воно передбачає здатність сприймати, оцінювати і творити прекрасне в мистецтві, природі, культурі та повсякденному житті, гармонізуючи взаємодію людини зі світом.

Естетичне виховання охоплює: розвиток естетичних почуттів, переживань, поглядів, оцінок, потреб, ідеалів; засвоєння естетичних понять і категорій; формування здатності цілісно сприймати, інтерпретувати й оцінювати явища мистецтва, природи, культури та повсякденного життя. Воно інтегрує художню, моральну, інтелектуальну, культурну і творчу сфери розвитку особистості; ґрунтується на естетичному досвіді та чуттєвій культурі; спрямоване на розвиток здатності творити й естетизувати навколишній світ, удосконалювати власні дії за законами краси та добра. Як культуротворчий механізм естетичне виховання сприяє становленню вільної, відповідальної, творчої, духовно багатой

та соціально активної особистості, здатної до самовдосконалення, самовизначення і продуктивної взаємодії з культурним середовищем у контексті національних і глобальних цивілізаційних процесів.

Надалі будемо детальніше розглядати ключові підходи до визначення сутності естетичного виховання ученими різних країн.

Список використаних джерел

1. Baumgarten A. G. Ästhetik. Latin-German edition. Trans., preface, notes, indexes by Dagmar Mirbach. 2 vols. Hamburg : Felix Meiner Verlag, 2007. Vol. 1. P. LXXX, 1–595. Vol. 2. P. IX, 596–1305.
2. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. Т. 1. Київ : Радянська школа, 1983. С. 192–471.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори : в 5 т. Т. 3 : Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. Київ : Радянська школа, 1977. С. 9–279.
4. Зязюн І. А. Естетика і етика започатковують людську духовність. Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів : бібліогр. покажч. / упоряд. Л. Н. Штома ; наук. консультант і авт. вступ. ст. О. М. Отич ; наук. ред. І. А. Зязюн ; бібліогр. ред. Л. Н. Штома. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. С. 11–12.
5. Бітаєв В. А. Естетичне виховання і гуманізація особи : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.08. Київ, 2004. 399 с.
6. Андрущенко Т. І. Естетичне як соціокультурний феномен (філософсько-історичний аналіз) : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. Київ, 2008. 371 с.
7. Тодосієнко Н. Л. Формування естетичного сприймання у молодших школярів засобами комплексу мистецтв у позакласній виховній роботі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Вінниця, 2021. 408 с.
8. Михайличенко О. В. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні в другій половині XIX — на початку XX ст. : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Суми, 2007. 397 с.
9. Сбітнева Л. М. Розвиток системи музично-естетичного виховання дітей і молоді в Україні (друга половина XX століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2016. 407 с.
10. Кривошея Т. О. Естетичне виховання в сучасному культуротворчому процесі : автореф. дис. ... д-ра культурології : 26.00.01. Київ, 2014. 38 с.
11. Житнік Т. С. Теоретичні і методичні засади художньо-естетичного розвитку старших дошкіль-

ників засобами візуального мистецтва : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07, 13.00.08. Київ, 2024. 40 с.

12. Сотська Г. І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 457 с.
13. Mandoki K. *Everyday aesthetics: prosaics, the play of culture and social identities*. Burlington : Ashgate, 2007. 346 p.

References

1. Baumgarten, A. G. (2007). *Ästhetik*. Latin-German edition. (Vols. 1), (pp. LXXX, 1–595). (Vols. 2), (pp. IX, 596–1305). (D. Mirbach, Trans., Notes, Preface, Indexes). Hamburg : Felix Meiner Verlag.
2. Ushynskiy, K. D. (1983). Liudyna yak predmet vykhovannia. Sproba pedahohichnoi antropologii [Man as an object of education. An attempt of pedagogical anthropology]. *Vybrani pedahohichni tvory*, 1, 192–471. Kyiv : Radianska shkola [in Ukrainian].
3. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). Sertse viddaiu ditiam [I give my heart to children]. *Vybrani tvory*. (Vol. 3), (pp. 9–279). Kyiv : Radianska shkola [in Ukrainian].
4. Ziazun, I. A. (2013). Estetyka i etyka zapochatkovuiut liudsku dukhovnist [Aesthetics and ethics initiate human spirituality]. *Estetychni ta etychni osnovy rozvytku pedahohichnoi maisternosti vykladachiv vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv*. (pp. 11–12). Kirovohrad : Imeks-LTD [in Ukrainian].
5. Bitaiiev, V. A. (2004). Estetychne vykhovannia i humanizatsiia osoby [Aesthetic education and humanization of the person]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Andrushchenko, T. I. (2008). Estetychne yak sotsiokulturnyi fenomen (filosofsko-istorychnyi analiz) [The aesthetic as a sociocultural phenomenon (philosophical and historical analysis)]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Todosiienko, N. L. (2021). Formuvannia estetychnoho sprymannia u molodshykh shkoliariv zasobamy kompleksu mystetstv u pozaklasnii vykhovnii roboti [Formation of aesthetic perception of junior schoolchildren through the complex of arts in extracurricular educational activities]. *Candidate's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].
8. Mykhailychenko, O. V. (2007). Muzychno-estetychne vykhovannia ditei ta molodi v Ukraini v druhii polovyni XIX — na pochatku XX st. [Musical and aesthetic education of children and youth in Ukraine in the late 19th — early 20th centuries]. *Doctor's thesis*. Sumy [in Ukrainian].
9. Sbitnieva, L. M. (2016). Rozvytok systemy muzychno-estetychnoho vykhovannia ditei i molodi v Ukraini (druga polovyna XX stolittia) [Development of the system of musical and aesthetic education of children and youth in Ukraine (second half of the 20th century)]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
10. Kryvosheia, T. O. (2014). Estetychne vykhovannia v suchasnomu kulturotvorchoomu protsesi [Aesthetic education in the modern culture-creating process]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Zhytnik, T. S. (2024). Teoretychni i metodychni zasady khudozhno-estetychnoho rozvytku starshykh doshkilnykiv zasobamy vizualnoho mystetstva [Theoretical and methodological foundations of artistic and aesthetic development of older preschoolers by means of visual art]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
12. Sotska, H. I. (2014). Teoretychni i metodychni zasady formuvannia estetychnoi kultury maibutnykh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva v pedahohichnykh universytetakh [Theoretical and methodological foundations of forming aesthetic culture of future art teachers in pedagogical universities]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
13. Mandoki, K. (2007). *Everyday aesthetics: prosaics, the play of culture and social identities*. Burlington : Ashgate.

S. M. Vdovych

THE ESSENCE OF THE CONCEPT OF “AESTHETIC EDUCATION”

Abstract. *The article presents a comprehensive theoretical and pedagogical analysis of the concept of “aesthetic education” in the context of contemporary educational needs and the value-spiritual development of the individual. The relevance of the study is determined by current social challenges, which intensify the need for fostering spirituality, morality, sensitivity, and the ability to perceive and create beauty. Based on the generalization of historical and philosophical traditions, the pedagogical legacy of Ukrainian scholars (K. Ushynskiy, V. Sukhomlynskyi, I. Ziazun), and modern scientific approaches, the article examines various interpretations of aesthetic education as a multidimensional and integrative process. The significance of aesthetic education for the harmonious development of the individual is revealed, emphasizing its connection with moral, civic, intellectual, and creative growth. The article outlines that aesthetic education encompasses emotional-sensory, cognitive, evaluative-axiological, creative-activity, motivational,*

perceptual, behavioral, and practice-oriented components that shape the ability to perceive, experience, evaluate, and create beauty in art, nature, culture, and everyday life. Particular attention is given to the role of art as a key means of developing aesthetic feelings, taste, imagination, and creative thinking. The article highlights contemporary Ukrainian and international research on the topic, including philosophical-aesthetic, cultural, pedagogical, art-studies, and ecological perspectives. The importance of aesthetic culture, sensitivity, and the cultural-creative potential of aesthetic education is emphasized, especially in the context of globalization, technological transformations, and socio-cultural changes. Based on the conducted analysis, the author proposes a generalized definition of aesthetic education as a purposeful and systemic process of forming aesthetic consciousness, taste, values, and creative abilities aimed at the spiritual-moral, emotional-sensory, and cultural development of the individual and at fostering their capacity for harmonious interaction with the world. The results of the study can be used in further theoretical research, in refining the content of aesthetic and artistic education, and in the educational practice of institutions of general secondary and higher pedagogical education.

Keywords: *aesthetic education, aesthetic feelings, aesthetic culture, creativity, sensibility, art.*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Вдович Світлана Михайлівна — канд. пед. наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри практичної психології та педагогіки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна, pppo2003@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3582-4395>

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Vdovych S. M. — PhD in Pedagogy, Senior Researcher, Associate Professor of Practical Psychology and Pedagogy Department, Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine, pppo2003@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3582-4395>

Рукопис надійшов до редакції / Received 30.08.2025

Рукопис прийнято до друку / Accepted 11.12.2025

Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License